

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

УКЛІН ЖИВИМ, ЗАГИБЛИМ СЛАВА

До 70-річчя Перемоги в Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років

Методико-бібліографічні матеріали

Харків 2015

Уклін живим, загиблим слава: до 70-річчя Перемоги в Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років : методико-бібліографічні матеріали / Департамент культури і туризму Харк. облдержадмін., Харк. обл. універс. наук. б-ка ; ред.-уклад. В.С. Ручка. – Харків : ХОУНБ, 2015.

Методико-бібліографічні матеріали „Уклін живим, загиблим слава” присвячені 70-річчю Перемоги в Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років.

Запропоновано сценарії заходів бібліотек-переможців обласного огляду-конкурсу серед публічних бібліотек на кращу організацію роботи, присвячену святкуванню 70-річчя визволення м. Харків та Харківської області від німецько-фашистських загарбників.

Видання розраховане на бібліотечних працівників.

Укладач:	В.С. Ручка
Редактор:	Г.В. Бакаєва
Комп’ютерний набір:	В.С. Ручка
Комп’ютерна верстка:	В.С. Ручка
Відповідальний за випуск:	Н.І. Шостко

Молоде покоління має знати та пам'ятати героїчне минуле своєї країни.

Стало прекрасною традицією, що у травневі дні увесь світ, усі чесні люди на землі, віддають данину вічної шани і любові особливій когорті людей, на долі яких особливу печать поставила війна.

70 років Перемоги відзначає вся Європа. Перемога! Святе слово для кожного учасника війни і для кожного з нас. Велич людського духу, незламна воля захисників Вітчизни закарбована у кожній зі сторінок безсмертного літопису Другої Світової війни.

Сьогодні як ніколи важливо аби наші діти знали історію своєї держави, були віддані своєму народу, відчували гордість за свій народ та прагнули захистити його надбання. Тільки пам'ятаючи минуле можна побудувати справжню незалежну країну - Україну. Саме це повинна донести до читачів кожна бібліотека.

Історична довідка

Друга світова війна - наймасштабніша світова війна в історії людства. Почалася 1 вересня 1939 року і тривала 2 194 дні до 2 вересня 1945 року, коли на борту лінкора «Міссурі» підписано капітуляцію Японії перед союзними державами.

Друга світова війна значно вплинула на долю людства. В ній брала участь 61 країна (80 % населення Землі). Воєнні дії відбувалися на територіях 40 країн. До збройних сил було мобілізовано 110 млн осіб у всьому світі. Загальні людські втрати досягли 50-55 млн осіб, з них загинуло на фронтах 27 млн.

Датою початку війни прийнято вважати 1 вересня 1939 року, коли Німеччина розпочала окупацію Польщі, до якої 17 вересня долучився Радянський Союз. Велика Британія та Франція оголосили війну Німеччині через два дні, що дозволяє вважати початком світової війни саме цю дату.

Німецько-радянська війна - складова Східноєвропейського театру воєнних дій Другої світової війни. В німецькій історіографії отримала назву *Східного фронту*, а в радянській - Великої Вітчизняної війни (рос. *Великая Отечественная война*).

Бої німецько-радянської війни є одними з наймасштабніших у воєнній історії ХХ століття. Війна супроводжувалася жорстокістю, масштабними руйнуваннями населених пунктів, знищенням великих груп населення, депортаціями тощо. Близько третини усіх загиблих у Другій світовій війні припадає на німецько-радянську війну. Перебіг війни зумовив поразку Німеччини, а з нею усіх країн Осі у Другій світовій війні.

Жертвами даної війни стали, за деякими оцінками, біля 27 млн громадян СРСР.

Після успішно проведених бойових дій у Польщі та Франції серед німецьких офіцерів зміцнилася віра у Гітлера та нацистський режим. Однак при цьому радники Гітлера та МЗС Німеччини виступали проти війни з СРСР, оскільки не хотіли більше «випробувати долю». Сам Гітлер не погоджувався з ними, стверджуючи, що СРСР у будь-який момент може першим розв'язати війну проти Третього Рейху, тому, щоб запобігти цьому, німецька армія повинна нанести превентивні удари по Радянському Союзу. Головною метою майбутньої війни з Росією для Гітлера було розширення «життєвого простору» на Схід за рахунок територій, що входили до її складу; натомість Гітлер запевняв своїх підлеглих, що напад на Радянський Союз є лише способом забезпечити перемогу у війні з Великою Британією.

Німеччина вторглась на територію СРСР 22 червня 1941 року, до кінця 1942 року Червона армія відступала.

1941

22 червня 1941 року о 4.00 Йоахим фон Ріббентроп вручив меморандум радянському послу в Берліні В. Деканозову, в якому чітко виклав причини німецького нападу. В СРСР цей документ ніколи не оприлюднювався.

1941 рік пройшов у повній стратегічній і тактичній перевазі Німеччини. За півроку їй вдалося захопити Прибалтику, Білорусь, Україну, частину земель європейської Росії. СРСР не спромігся організувати належну оборону на жодній ділянці фронту.

- 22 червня - Нота міністерства закордонних справ Німеччини Радянському Уряду від 21 червня 1941, напад Німеччини на СРСР.
- 27 червня - Німеччина здобула Радісткі (Літовська РСР).
- 29 червня - Німеччина здобула Мінськ (БРСР).
- 30 червня - Німеччина здобула Берестя (БРСР); Волинь і Галичину (УРСР).
- 24 липня - Німеччина і Румунія захопили Бесарабію.
- 5 серпня - Німеччина здобула Смоленськ (РРФСР).
- 8 серпня - Німеччина здобула Умань і захопила Правобережну Україну.
- 31 серпня - Німеччина і Фінляндія здобули Таллінн (ЕРСР) і захопили Естонію.
- 8 вересня - Німеччина приступила до облоги Ленінграда (РСФСР).
- 19 вересня - Німеччина здобула Київ (УРСР).
- 16 жовтня - Німеччина і Румунія здобули Одесу (УРСР).
- 24 жовтня - Німеччина здобула Харків (УРСР) і захопила Лівобережжя та Слобожанщину.
- 2 жовтня - Німеччина розпочала наступ на Москву.
- 30 жовтня - Німеччина і Румунія розпочали облогу Севастополя.
- 27 листопада - Німеччина здобула Ростов-на-Дону (РСФСР).

1942

1942 рік позначився провалом німецького наступу на Москву та початком контрнаступу радянських військ. Німеччина спромоглася захопити Донщину, Кубань та Кавказ. В районі Сталінграда СРСР зміг організувати ефективний опір німецьким військам.

- 7 січня - СРСР відбив наступ Німеччини на Москву.
- 8 січня - СРСР розпочав Ржевську битву.
- 6 лютого - СРСР здобув Торопець і Холм.
- 21 квітня - СРСР здобув Дем'янськ (РРФСР).
- 28 травня - Німеччина відбила наступ СРСР в районі Харкова.
- 28 червня - Німеччина розпочала наступ на Донщину, Кубань і Кавказ.
- 4 липня - Німеччина здобула Севастополь (РРФСР).
- 6 липня - Німеччина здобула Воронеж (РРФСР).
- 17 липня - Німеччина розпочала битву за Сталінград.
- 21 серпня - Німеччина здобула Ельбрус і захопила Кубань і Кавказ.
- 19 листопада - СРСР розпочав наступ в районі Сталінграда.
- 18 грудня - радянські війська ввійшли до першого населеного пункту УРСР - с. Півнівки Міловського району Ворошиловградської області. Розпочався набір «чорнопіджачників» до лав Червоної армії.
- 23 грудня - Німеччина втратила армію під Сталінградом.

1943

1943 рік позначився втратою стратегічної ініціативи Німеччини у війні. СРСР перейшов у наступ, відвоював Кавказ і Донщину, відкинувши німців на Україну. У районі Курської дуги відбулася найзапекліша танкова битва Другої світової війни, в результаті якої Німеччина остаточно перейшла до оборони по всьому фронту. Наприкінці року СРСР вдалося захопити Східну Білорусь та Східну Україну.

- 16 січня - СРСР здобув Великі Луки (РРФСР).
- 2 лютого - СРСР розбив Німеччину під Сталінградом. Перелом у війні на користь СРСР.
- 15 березня - Німеччина відбила наступ СРСР під Харковом.
- 31 березня - СРСР здобув Ржев (РРФСР).
- 4 липня - СРСР розпочав наступ на Курській дузі.
- 5 серпня - СРСР здобув Орел та Білгород (РРФСР).
- 23 серпня - СРСР розбив Німеччину на Курській дузі, здобув Харків, УРСР і захопив Слобожанщину.
- 24 серпня - СРСР розпочав битву за Дніпро.
- 2 жовтня - СРСР здобув Смоленськ.
- 6 листопада - СРСР здобув Київ.
- 24 грудня - СРСР розпочав Дніпровсько-карпатську операцію.
- 31 грудня - СРСР здобув Житомир (УРСР).

1944

1944 рік позначився масштабним наступом СРСР на всьому фронті. Радянські війська захопили всю Білорусь, Україну, Крим, Прибалтику, Східну Польщу, вивели з війни Фінляндію та Румунію і почали облогу Будапешту.

- 5 січня - СРСР здобув Кіровоград (УРСР).
- 27 січня - СРСР зняв блокаду з Ленінграду.
- 11 лютого - СРСР здобув Рівне, Луцьк, Волинь (окуповану ним до цього у 1939)
- 17 лютого - СРСР завершив Корсунь-Шевченківську операцію.
- 17 квітня - СРСР здобув Правобережну Україну та північну Бессарабію.
- 12 травня - СРСР здобув Крим.
- 22 червня - СРСР розпочав Білоруську операцію.
- 4 липня - СРСР здобув Мінськ.
- 20 липня - СРСР здобув Вільнюс (Литва).
- 27 липня - СРСР здобув Львів (окупований ним до цього у 1939)
- 2 серпня - СРСР здобув Люблін (Польща).
- 9 серпня - СРСР здобув Карелію. Фінляндія вийшла з війни.
- 10 серпня - СРСР здобув Естонію.
- 29 серпня - СРСР здобув Галичину, південну Бессарабію та Східну Румунію.
- 29 жовтня - СРСР здобув більшу частину Угорщини і розпочав наступ на Будапешт.
- 24 листопада - СРСР здобув країни Прибалтики (окуповані ним до цього у 1940).

1945

1945 рік позначився приходом військ СРСР до країн Східної Європи та насильним встановленням комуністичних урядів в цих країнах. Радянські війська окупували Східну Пруссію, Західну Польщу, Східну Австрію, Словаччину, Чехію та Бранденбург. Після падіння Берліна Німеччина підписала капітуляцію, яка завершила німецько-радянську війну та поклала край Другій світовій війні на європейському театрі бойових дій.

- 13 січня - СРСР розпочав наступ у Східну Пруссію.
- 17 січня - СРСР здобув Варшаву (Польща).
- 19 січня - СРСР здобув Краків (Польща).
- 28 березня - СРСР здобув Данциг (Пруссія, Німеччина).
- 9 квітня - СРСР здобув Кьонігсберг (Пруссія, Німеччина).
- 4 квітня - СРСР здобув Братіславу (Словаччина).
- 15 квітня - СРСР здобув Відень (Австрія).
- 16 квітня - СРСР розпочав битву за Берлін.
- 2 травня - СРСР здобув Берлін (Пруссія, Німеччина).
- 8 травня - Німеччина підписала капітуляцію.
- 9 травня - СРСР здобув Прагу (Чехія).

О 22 годині 43 хвилини за центрально-європейським часом 8 травня 1945 року війна в Європі завершилася беззастережною капітуляцією збройних сил Німеччини. Бойові дії цієї війни тривали 1418 днів. Проте, прийнявши капітуляцію, Радянський Союз не підписав миру з Німеччиною, тобто формально залишився з нею у стані війни. Війна з Німеччиною була формально закінчена 25 січня 1955 року виданням Президією Верховної Ради СРСР Указу «Про припинення стану війни між Радянським Союзом і Німеччиною».

Перемогу у війні святкують 9 травня 1945, який був днем підпису капітуляції Німеччини за московським часом (в Європі ще був день 8 травня). Проте інколи в радянській історіографії закінчення цієї війни відносять на 2 вересня 1945 - дату капітуляції Японії.

24 червня 1945 року у Москві на Красній площі відбувся Парад Перемоги. На Потсдамській конференції (липень-серпень 1945 року) керівників СРСР, Великої Британії і США була досягнута домовленість з питань післявоєнного облаштування Європи

Патріотичне виховання молоді сьогодні є одним з найголовніших пріоритетів гуманітарної політики в Україні, важливою складовою національної безпеки. Метою національно-патріотичного виховання є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних вітчизняних історичних діячів, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків. Бібліотеки поставили задачу більш глибокого вивчення молоддю історії нашої країни, краєзнавства. Цю діяльність бібліотеки можуть організовувати разом з музеями, школами, краєзнавчими та країнознавчими організаціями, тощо.

Рекомендуємо вам провести в бібліотеках такі заходи:

1. **вечір воєнної пісні** „Пісня кликала в бій”;
2. **вечір-розповідь** „Живуть на землі традиції та звичаї”;
3. **дні історії** „Шлях мудрої думки”;
4. **зустрічі** молоді з ветеранами Великої Вітчизняної війни: „Тих днів у пам'яті не стерти і сьогодні”, „Зі сплаву мертвих і живих писалась Перемога”, „Ми думаєм про вас, хто не вернувся з битви”, „Низький уклін вам, славні ветерани!”;
5. **історична довідка** „У той рік заанімали зозулі”;
6. **історично-музичні вечори**: „Для нас історія, для них - життя частинка” , „Бойова естафета поколінь”;
7. **історична пам'ятка** “Хвилює душу сива давнина”;
8. **книжкові виставки, тематичні полиці**: „Не забувайте незабутнє!”, „Імена, які стали легендою”, „То рідної землі минула доля”, „Відлуння війни, відлуння в серцях”, „Дорога до безсмертя”, „Письменники – земляки про Велику Вітчизняну” „Рубежі слави”, „Літопис рідної землі”, „Очима болю і вустами гніву” „Батьки і діти перемоги”, „Сповідь солдатських сердець”, „Хлопчаки сорок першого року”, „Україна в полум'ї війни” „Партизанськими стежками”, „Уклін живим – загиблим слава”, „Із книжок про війну, про бої ми читаємо”, “Ми зробилися з крові народу” та ін.;
9. **літературна година-реквієм** „Розп'ята дума на хресті долі”, “Очима тих, хто був в бою”;
10. **літературно-музичні композиції, години мужності** „По хвилях нашої пам'яті”, „ В житті завжди є місце подвигу”, „Мелодії, які славлять подвиг” , „Память сердца, помнишь, - не остынь!”, “Под салютом всеобщей победы”, «Прошла война, ушла за поворот», «Дорог военных пройдено не мало»;
11. **марш пам'яті** “Весна 45-го року”;
12. **пізнавальна програма** „Захисники землі...”;
13. **тематичний вечір** “Повернена пам'ять”;
14. **тиждень пам'яті** „Така близька далека війна”;
15. **тиждень слави** „А слава не згасла, а пам'ять нетлінна”;
16. **уроки-діалоги**: „Щоб пам'ятали...”, „Забвению не подлежит”, „І пам'ять серця і вічний смуток” та ін.;
17. **уроки історичної пам'яті**: „Сторінками безкровної війни”, „Герої війни – наші земляки”, „Історії забуті сторінки”.

18. **уроки мужності:** “Вони дійшли з перемогою до Рейхстагу”, «В боях за наше місто», «У вогні палала рідна Україна»;
19. **уроки пам'яті та виховні години;**
20. **усний журнал** «Нас не пощадил тяжелый бой»;
21. **фотовітрина** “Лицарі Золотого Тризуба”.

„Обов'язок перед Вітчизною – святиня для людини”, - зазначав видатний педагог В. Сухомлинський. У наш час, на жаль, не всі так розуміють обов'язок юнаків служити в армії. Це дуже важлива проблема, один із життєвих етапів, який стосується не тільки юнаків, їхніх батьків, але й військових командирів, всього суспільства.

Факти свідчать, що сучасні юнаки не завжди готові до армійських випробувань. Тому з метою патріотичного виховання молоді, формування в неї національної свідомості, честі, відваги, бажання продовжувати військові традиції свого народу, бібліотека повинна проводити роботу з допризовниками.

Для роботи з юнаками призовного віку можна організувати:

1. **буклет** „Пам'ятка призовника”;
2. **відвідини** майбутніми воїнами військових частин;
3. **години історії:** “Держава армією міцна!”, «Погони честі: історія розбудови Збройних сил України»;
4. **день української армії** “Сторінки бойового минулого”;
5. **зустрічі** з молоддю, яка пройшла військову службу, з учасниками Великої Вітчизняної війни, з представниками військкоматів;
6. **ігрові програми:** „Один день з армійського життя”, “Ати-бати, йшли солдати”;
7. **книжкові виставки:** „Вірю в майбутнє українського війська”, „Є така професія – захищати Батьківщину”, „Нема обов'язку більш священного”, „Комусь дано діла творить великі і захищать Вітчизни рубежі”, „В мордобій ідуть одні „старики”... (позастатутні відносини в армії);
8. **конкурси:** „Солдатський лист”, “Юний призовник”;
9. **пам'ятка** допризовника „Захисники Вітчизни”;
10. **папка-досьє** „Допризовник”;
11. **патріотична година** «Будь готовим до захисту Вітчизни»;
12. **поради бувалих солдатів:** “Інформований - значить захищений”;
13. **усний журнал** „Я в цьому великому світі”.

ДЗВОНИ ПАМ'ЯТІ
Вечір-реквієм
Первомайська міська ЦБС

Обладнання: святково прикрашена світлиця, квіти, свічки, столики для гостей – ветеранів війни, виставка книг про Велику Вітчизняну війну “Подвиг... Победа... Память”.

Ведучий: “Тату, а що таке – війна?” (цим питанням закінчує свій роман “Последние свидетели войны” Василь Омельченко, харківський письменник).

І відкриває батько важкий словник і відшукає це забуте на землі коротке і страшне слово “війна” і прочитає, що війна, воювати пішли від слова “бити”, “бійня”, що війни бувають різними: наступальні, оборонні, народні, вітчизняні, хімічні, біологічні, атомні, ядерні, зіркові... Син буде уважно слухати, кивати головою, але так і не зможе до кінця зрозуміти головного: навіщо люди убивали один одного, як це – убивати, адже жити так добре, а життя таке прекрасне!

Читець: Людино! До тебе звертаюсь.

Залиш на хвилину щоденні турботи
 З собою побудь у глибокій скорботі.
 Згадай чоловіка, товариша, брата,
 Дружину, сестру, чи посивілу матір,
 Усіх, хто кував перемогу.
 Загинув за тебе, за мене, за всю Україну.

Читець: Хто шляхом звитяги йшов поруч з тобою,

Хто месником смілим тоді партизанив,
 І ворога нищив героєм незваним,
 Хто гордо тримався в полоні ворожим,
 І смерті у вічі дививсь переможцем.
 Згадаймо їх усіх замордованих, вбитих,
 І гідно живи їх життям недожитим.

Ведучий: Про саму страшну війну ХХ століття сказано майже все. Але ніякі слова не передадуть душевної болі ветеранів. В цьому році виповнюється 68 років з Дня Перемоги над фашизмом. 68 років тому закінчилася війна, яка не помилювала ні одну сім'ю в нашій країні. День перемоги – це свято на честь тих, хто подарував нам мир на цій землі!

(Звучить запис пісні А. Пашкевича “Степом, степом”)

Читець: Чистого неба зірниця

В кожне вікно заглядає,
 Мирного ранку пшениця
 Пісню тривожну гойдає.

Читець: В наші серця прилітають

Луни далекого грому,
 Хлопці в степу спочивають,
 Не повернувшись додому.

Читець: Схиляємо голову низько,
Щоб шану героям віддять,
На вічних постах стоять обеліски,
В полях обеліски стоять.

Читець: Бачимо вас на дорогах,
Чуємо вас, побратими,
Скрізь височать обеліски,
Скільки полеглих під ними!

Читець: Розмовляють батьки, розмовляють сини,
І до слова схилились, мов сестри, берізки,
До живих промовляють вони, не мовчять обеліски!

Ведучий: Історія – це людська пам'ять, вона нічого не забуває: ні доброго, ні поганого, все в неї на обліку, все передається з покоління в покоління.

“Ніхто не забутий, ніщо не забуто” – слова високої моральності і неминучої кари. Ці слова народилися тут, у нас, на нашій землі. А коріння їх глибоко під землею: у могилах тих, хто незабуті. Вмер не той, кого нема в живих, а той, хто забутий.

Читець: Над нею схиляється небо,
Шепочуть молитву вітри.
Та, мабуть, любові лиш треба
Землі, де стоять явори.
Обабіч шляху степового.

Читець: Вона вже забула давно:
І голос малого й старого,
Як світиться в хаті вікно.
Як пісня лунає дівоча
І дзенька в криниці відро...

Читець: Лиш зорі, мов злякані очі,
На спалене зорять село
Не родять ні льон тут, ні жито,
Лишилася пуста навек,
Сльозами і кров'ю полита
Страшний сорок перший той рік.

Читець: І гірко тут кожній билинці
В задусі важкій полину
Земля не прощає чужинцям,
Земля проклинає війну.

(Звучить пісня О. Александрова “Священна війна”)

Ведучий: Мільйони життів віддала Україна, і Харківщина в тому числі, на фронтах Великої Вітчизняної. Але вистояв слов'янський народ... Вистояв. Переміг. Але якою ціною? Жодна країна Європи не знала подібних лихоліть. Горіли хати, горіли села. Руїнами ставали міста. Розгромлені фабрики і заводи, занедбані ниви. Від вибухів снарядів і бомб стогнала земля, здригалось повітря, вода зникла із колодязів. Але непоправна втрата – загибель людей. Уже в перший рік війни більше 10 млн громадян України нашли вічний спокій в рідній землі, тій самій землі, яка

довго і щедро годувала їх. Вигодувала і покійно дала притулок, вже на віки вічні. І всім, і кожному присвоїла високе звання – Переможець!

Читець: Повідайте, повідайте синам,
Повідайте онукам, ветерани,
Які шляхи пройти судилось вам
Крізь полум'я від Волги на Балкани.

Читець: Повідайте... Хіба посміє хтось
Образити хоч посміхом зневіри,
Що вам за людство битись довелось,
Рятуючи планету всю у вирі.

Читець: Повідайте... І не соромтесь ви
Про власну мужність гордо розказати.
Засвідчать всі вам подвиг світовий –
Москва, і Брест, і Київ, і Карпати.

Читець: Повідайте, повідайте синам,
Повідайте онукам, ветерани.
І в сповіді хай допоможуть вам
Малахові й Мамаєві кургани.

Ведучий: Жителі Первомайщини, як і весь народ України, добре розуміли: тільки разом можна розгромити ворога. За зброю бралися всі, хто тільки міг підняти гвинтівку, прицілюватися і стріляти у ворога. Брали зброю і жінки, і старі, і діти. І кожен думав про Перемогу. І ніхто з них не думав, що через десятиліття про них складуть пісню, в якій будуть дуже прості слова: "...этот день мы приближали, как могли". І вони змогли, вони приближили День Перемоги!

Сьогодні у нас у гостях ветеран, учасник бойових дій, Євген Михайлович Сірохін. *(Слово ветерану)*

Читець: Шановні наші ветерани,
Герої битв буремних, незабутніх літ.
Від юні нашої ясної,
Від юні нашої шкільної
Прийміть палкий від нас привіт!

Читець: Ми не чули гарматного грому,
Ми не бачили жахів війни,
Тільки з книг нам сьогодні відомо,
Як вмирили Вітчизни сини.

Читець: З кінофільмів ми знаєм лиш нині,
Як палити в пожежах міста,
Залишалися в селах руїни,
Диму сморід і сліз гіркота.

Читець: А було це на світі, було це,
Меркло сонце, палала блакить,
У тяжкім 41-му році
Іншим випало пережити.

Читець: Та завжди пам'ятаємо ми нині
Тих, що нам майбутнє здобули,

Що серця свої мужні, орлині
За Вітчизну свою віддали.

Читець: Віддали за безхмарні й погідні
Дні, в які ми вчимося, живем.
Ми їх пам'яті будемо гідні,
В тому клятву врочисту даєм!

Читець: Війна багатьох виривала з рядів,
Жорстоке двадцятье сторіччя,
Вдивляймося в очі батьків і дідів,
Вдивляймося в їхні обличчя.

Читець: В серцях ветеранів – осколки війни,
Лиш пам'ять від ран отих ліки.
Не їхня лиш пам'ять, а й ваша, сини,
І ваша, онуки, навіки!

Ведучий: (*Звучит "Аве Марія" на тлі музики слова*) Пам'ять про мертвих прийнято вшановувати хвилиною мовчання. Ніхто не рахував скільки років довелось б нам мовчати, коли б отак пом'янути кожного вбитого, помовчимо хоча б хвилину, за всіх. Нехай у нас защемлять серця за тих, кого немає серед нас.

Життя і безсмертя – у плині секунд
Епохи відлуння – хвилина.

Схиляймо голови низько, щоб шана героям-солдатам віддати. Схилимо голови перед світлою пам'яттю тих, хто віддав своє життя, увійшовши у безсмертя. Вшануймо їх хвилиною мовчання.

(*Хвилина мовчання*)

Читець: У кожного була своя стежина,
І доля в кожного одна.
Ішла у бій і мріяла людина,
Бо десь же в кожного сім'я.

Читець: Мале дитя, а чи старенька мати,
Кохана так засмучена одна
А ви ішли, і як хотілось знати,
Чи ще живі, чи не взяла усіх війна.

Читець: Ви крізь роки, долаючи утому,
Топтали кілометри до кінця.
І кожен крок вас наближав до дому,
І перемога гріла вам серця.

Читець: До Перемоги так було далеко,
Ви воювали тільки – не жили,
Вертались, покидали край лелеки,
А ви уже на захід йшли та йшли.

Читець (*у ролі диктора*): Увага! Увага! Говорить радіостанція ім. Тараса Шевченка! Слухайте нас степи, поля і ріки України! Товарищі робітники, колгоспники, інтелігенція! Гітлер хоче завоювати наш народ! Борітеся – поборите! Громіть фашистського звіра! Хай до неба здіймається священний вогонь ненависті до окупантів. Слава крові вашій і безстрашшю! Смерть німецьким загарбникам!

Ведучий: В бій йшли кращі сини своєї Батьківщини. Пішли ті, хто повинен був продовжувати свій рід, обробляти землю і вирощувати хліб, будувати будинки. Пішли ті, кому батьки подарували життя для щастя і радості. А вони пішли на фронт під снаряди і пулі ворога... А вони пішли на фронт – пішли захищати свій рідний дім, пішли, щоб виконати священну місію: померти, але не дати ворогові топтати рідну землю. Ми пам'ятаємо і будемо пам'ятати кожного, хто проливав свою кров і переміг.

Читець: 68 років минуло відтоді, як відгрімилі громи Великої Вітчизняної. Але жителі Первомайщини нічого не забули. Їх вдячна пам'ять у незгасному полум'ї Вічного Вогню біля братської могили, що на площі у районному центрі. Вона у скорботних пам'ятниках на 33-х братських могилах розкиданих по селах району, де сплять вічним сном 11389 радянських воїнів. Та пам'ять – у 6-ти обелісках Героям Радянського Союзу, у пам'ятниках землякам, партизанам, які віддали життя за свободу і незалежність рідної землі.

Сюди, до могил і пам'ятників, приходять ветерани, їхні діти й онуки. Вони приносять полеглим живі квіти і свою велику святу любов.

Читець: Стою в веснянім супокої
Я біля Вічного Вогню...
А ось не в силі приховати
Сліз, бо душа усе болить.

Читець: Якась старенька сива мати
Поклала квіти на граніт
Вогонь стривожено палає
І минуле в пам'яті зрина,
Будь проклятий, хто завітає
Щоб вибухнула знов війна!

Читець: Не згояться у нашім серці рани,
Бо всіх полеглих – не вернуть.
Життя цвіте, а ті, що сплять в курганах,
Це – пам'ять наші,
І ми говоримо: (усі разом) “Ні! Війні не быть!”

Ведучий: У перші дні війни в колгоспах і раднаргоспах, на підприємствах і в організаціях відбулись багатолюдні мітинги, на яких висловлювалося єдине прагнення – усі зусилля для фронту! 5583 робітники, службовці, колгоспники по призову і добровільно пішли до лав Червоної Армії. Формувалися загони народного ополчення, групи по боротьбі з диверсантами.

19 вересня 1941 року чорно-хресті фашистські літаки скинули бомби на станцію Лихачове. 19 жовтня 1941 року з райцентру пішли Бишкінські та Зміївські ліси останні бійці партизанського загону разом із своїм командиром Іваном Петровичем Гуторовим та комісаром Іваном Лукичем Лесиком.

Олексіївський партизанський загін діяв у винятково важких умовах. У постійних сутичках з окупантами, при виконанні завдань загинуло немало його бійців: О.Г. Будника, У.П. Гуторов, О.О. Крамський, І.Л. Лесик, В.С. Ульянов та інші. Усі вони посмертно нагороджені медаллю “За відвагу”.

Читець: Тануть сніги на сурових рutiнах,

Хмари весняні пливуть.
Муки і сльози твої, Україно,
Серце нам гнівом печуть.

Читець: Вдома лишилися пустка і горе,
Німцями топтаний шлях.
В них, як над степом засвітяться зорі,
Хлопці, збирайтесь в лісах!

Читець: Коні стоять до походу готові,
Землю копитами б'ють.
Славні нальоти Кармелюкові
Знов на Вкраїні живуть.

Ведучий: Жахлива трагедія розігралася 17 лютого 1943 року в селі Єфремівна. Рано вранці в село увірвалися есесівці. Автоматні черги глушили стогони і крики людей. Палали будинки. Фашисти вбивали усіх підряд – дітей, стариків. 240 чоловік, в основному мужчин та підлітків, фашисти зігнали до церкви і підпалили її. За винятком семи чоловік, які чудом залишилися живими, усі вони загинули від ворожих куль, заживо згоріли у полум'ї. У той день катизничили 865 жителів села.

Російське село Краснуха, білоруська Хатинь, чеське Лідіце, французьке містечко Орадур... Їх знає увесь світ. У ряд із ними можна поставити і українське село Єфремівну як вічну пам'ять і вічну скорботу.

(Звучить пісня "Пам'ять")

Читець: На час покрилась тьмою ночі
Свята, омріяна земля,
І чобіт варвара топче
Твої сади, твої поля.

Читець: Іскрізь страшні сліди бандита:
І діти спалені малі,
І матір юною убито,
І батько висить на гіллі.

Ведучий: У роки війни територія Первомайського району не один раз ставала ареною жорстоких боїв. Тодішній районний центр – село Олексіївка і станція Лихачове чотири рази переходили із рук в руки.

19 лютого 1943 року в єдиноборство з ворожими танковими армадами вступив 15-й гвардійський танковий корпус 3-ї гвардійської танкової армії генерал-майора Героя Радянського Союзу В.О. Копцова, в одному з боїв вони втратили свого командира. Генерала поховано на привокзальній площі станції Лихачове. Його іменем названа одна з вулиць міста Первомайського.

Читець: Виключну мужність виявив заступник командира роти важких танків 5-ої окремої гвардійської танкової бригади лейтенант Микола Фомін, 13 лютого 1943 року він очолив атаку на станції Лихачове, в якій загинув. Поховали його у селі Олексіївна. Пізніше йому посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Читець: Ніхто н забутий, ніщо не забуде,
На попіл ніхто не згорів,
Солдатські портрети на вишитих крилах пливуть.
І доки є пам'ять в людей, і живуть матері,

Допоки й сини, що спіткнулись об кулі, живуть!

Читець: Всіх порахуймо. Згадаймо усіх поіменно,
В місті, в селі і на хуторі дальньому теж.
Кожному з тих, хто в солдатських атаках нелегких
Бачив майбутнє в жорстоких загравах пожеж.

Читець: Кожного з тих, хто спішив у надіях додому,
Хто витирав після бою спітніле чоло,
Кожного з тих... не було серед них невідомих,
І непомітних, незнаних між них не було.

(Звучить пісня “Журавлі”)

Ведучий: У вдячній пам’яті первомайців назавжди залишаться дата – 16 вересня 1943 рік. У цей день воїни Південно-західного фронту остаточно визволили всю територію району. Радянське інформбюро повідомляло в ті дні: “...на Павлоградському напрямку наші війська зайняли 70 населених пунктів, в тому числі районний центр Харківської області Олексіївку, залізничну станцію Білявку”.

Читець: Час настав, наступила розплата,
І в світанковій димній імлі
Йшли полки, наступали на ката
По великій українській землі.

Читець: Йшли на захід, де сніжна долина,
Земляки, побратими – сім’я...
Україно, моя Україно,
Мати рідна моя!

Ведучий: Вісім синів Первомайського району за мужність і героїзм удостоєні звання Героя Радянського Союзу.

Читець: Іван Федорович Бугайченко, уродженець села Михайлівни, керував партизанським загonom на Житомирщині. Загинув 14 січня 1945 р.

Читець: Борис Георгійович Колодченко родом із села Миронівни. Технік-лейтенант танка “Т-34”. Загтнув 20 жовтня 1943 року в Київській області.

Читець: Полікарп Минович Касинов, народився в с. Верхній Бишкін. Старший ад’ютант 1-го батальйону 605-го стрілецького полку. Помер від ран 2 лютого 1945 року.

Читець: Олексій Денисович Шумських, народився в селі Олексіївка. Командир взводу 386 окремого батальйону морської піхоти. Загинув 1 листопада 1943 року при форсуванні Керченської протоки.

Читець: Ілля Михайлович Максюта, уродженець села Роздолля. Сержант штурмової групи, загинув у жовтні 1943 року біля Дніпра.

Читець: Володимир Пилипович Волковський, уродженець села Михайлівка, командир танково-десантної роти. Виявив героїзм у боях за визволення Польщі. Помер 24 жовтня 1971 року.

Читець: Василь Павлович Плохой, народився в селі Яверхній Бишкін. Був керівником 7-ої Ленінградської партизанської бригади.

Читець: Іван Архипович Усенко, уродженець села Миронівна. Помер 23 лютого 1997 року.

Читець: “Ви жертвою пали...” – подзвіння звучить

Над полум'ям Вічним, братове.
Росія мовчить, Україна мовчить.
Мовчать Білорусь і Молдова...

Читець: Од Волги й Неви до Дніпра і Сули
Од Збруча до Вісли й Влтави
Примовкли сади, що на вирвах зросли,
Заводи мовчать і квартали.

Читець: А в братських могилах батьки і брати,
Вам чути цю траурну тишу?
Нам ваші дороги, окопи, фронти
Відкрились, немов би з узвишся.

Ведучий: Згадувати про загиблих важко. Думати гірко. Не пам'ятати неможливо. ніхто з них не думав про славу, коли йшов на смертний бій з ворогом – і слава їх знайшла. Ніхто з них не думав про безсмертя – і вони лишилися вічно живими.

Читець: Полеглі герої у нашому місті,
Сьогодні ми прийдем до них урочисто,
І честь віддамо генералу й солдату,
Які не прийшли на велике свято...

Читець: Сьогодні ми туди прийдем,
І квіти шани принесем,
І поклянемося: “Ні, війні!”
Хай буде мир на всій землі! *(усі разом)*

Ведучий: Дорогі ветерани! Над вашими головами свистіли кулі, кожна хвилина вашого життя могла стати останньою. Але вам випало щастя вижити і повернутися до рідної домівки, нехай же ніколи не знають війни ваші сини, онуки та правнуки, діти ваших близьких та знайомих. Нехай усі живуть у мирі та злагоді.

Читець: Спасибі вам, шановні люди,
Прийміть низький уклін від нас.
Нехай здоров'я, щастя буде,
А в серці радість. В добрий час!

Читець: Скільки років щасливої тиші,
Та вривається голос в ефір,
Що благає, нагадує, кличе:
“Захістіть, збережіть, люди, мир!”

Читець: Кожен день, кожен час пам'ятайте
Скільки жертв нам війна принесла.
Все, що можна, для миру віддайте,
Збережіть для нащадків життя!

(Звучить пісня “День Перемоги”)

В ГРАНИТЕ, В БРОНЗЕ, В СЕРДЦАХ...*Вечір пам'яті***Гусинська сільська бібліотека-філія Куп'янської ЦБС**

На сцене в центрі – державний прапорець України, Знамя Перемоги. Портрет Н.Ф. Ватутіна. Нагороди генерала. Рисунок учеників молодших класів про війну. Стенгазета. Книжна виставка «Навіки в пам'яті нашій».

Звучат фанфари.**Выступление директора школы**

Сегодня мы собрались с вами на вечер памяти, посвященный 111-летию со дня рождения генерала армии Ватутин Николай Федоровича. Все мы, а особенно молодое поколение, должны знать свою историю, ибо тот, кто не знает своего прошлого, не стоит будущего. В преддверии 70-летия освобождения Купянщины от немецко-фашистских захватчиков мы должны вспомнить о том, освобождали Купянщину и наше с. Гусынка.

Ведущий *под тихую музыку читает эпитафию:*

«Его имя... навсегда связано с нашими победами под Сталинградом, при форсировании Днепра и освобождении Киева, на правобережной Украине...»

А.М. Василевский

Ведущий: С незапамятных времен славянский народ славился своим героизмом. И сегодня наша встреча посвящена славному герою – генералу армии Николаю Федоровичу Ватутину.

Ученик: Когда кружилась вьюга

В начале века, в декабре

Крестьянский сын – Ватутин Коля

Родился в маленькой избе

Учился в школе на отлично,

И детство все прошло в труде,

Хоть скромный был, но в жизни личной

Старался первым быть везде.

Ведущий: Николай Федорович Ватутин родился 16 декабря 1901 года в семье козьянина-середняка, в селе Чепухино Валуйского уезда. В семье Ватутиных было девять детей.

Семилетним мальчиком Николай поступил в начальную школу и через четыре года окончил ее с отличием. После школы Коля оканчивает двухклассное земское училище в Валуйках, а затем выдерживает конкурсные экзамены в Уразовском коммерческом училище. Через три года он вынужден бросить училище, так как стипендия на четвертом году обучения не выплачивалась. Ватутин приезжает в родное село и становится переписчиком. Здесь в деревне он встретил Великую Октябрьскую социалистическую революцию. Ватутин как самый грамотный на селе, помогает крестьянам при разделе помещичьей земли. С Октябрьской революции семья крестьянствовала, потом вступила в колхоз. Работал на самых разных

работах: в поле, на ферме, был в семье и тракторист, и кладовщик, и счетовод, и фельдшер.

Время было трудное. На Украину ворвались войска Кайзеровской Германии. Народ поднялся на борьбу с внешней и внутренней контрреволюцией, борьба была жестокой и длительной. Все мужчины села Чепухино записались в Красную Армию.

Ученик: На фронт Ватутин добровольцем

В войну гражданскую ушел,
Где стал бойцом и комсомольцем
И школу мужества прошел.
В Полтаве, в Харькове учился,
Чтоб командиром красным стать.
Всегда упорно он стремился
В военном деле все познать.

Ведущий: Ватутин вступает добровольцем в ряды Красной Армии в апреле 1920 года. Его зачисляют в 3 запасной батальон, в Луганске. В районе Луганска и Старобельска он участвовал в боях с бандами. За этот период молодой красноармеец многому научился и понял, что новую жизнь надо завоевывать.

Вскоре его посылают в Полтаву – командные курсы. К командирам того времени предъявлялись очень высокие требования, поэтому Н.Ф. Ватутин в 1929 году закончил военную академию им. М.В. Фрунзе, а затем военную академию Генерального штаба. С 1931 года по 1940 год он занимает должность начальника штаба дивизии, начальника штаба Киевского военного округа. В июле 1940 года генерал-лейтенант Н.Ф. Ватутин назначается заместителем начальника Генерального штаба РККА. На этой должности застала его война.

(Звучит песня «Священная война», муз. А. Александрова, сл. В. Лебедева-Кумача)

Ведущий: С начала войны Николай Федорович воевал на разных фронтах. В тяжелом сорок первом он был начальником штаба Северо-Западного фронта. Части и соединения вели тяжелые оборонительные бои, героически отстаивая каждую пядь земель. Ставка верховного командования с целью задержания продвижения фашистских войск на Ленинград, решила нанести по противнику ряд сильных контрудров. Штаб фронта во главе с генералом Ватутиным с этой операцией справился успешно. Ощутимый удар по врагу был нанесен в районе Новгорода и Калинина. При этом личное мужество и решительность проявил генерал-лейтенант Ватутин, за что был награжден орденом Красного Знамени.

Ведущий: В период подготовки наших войск к контрнаступлению под Сталинградом, Ватутин назначается командующим Юго-Западным фронтом. За умелое руководство войсками генерал-полковник Н.Ф. Ватутин был награжден орденом Суворова I ст., а 12 февраля ему было присвоено звание генерала армии.

Ученик: И помнят Донецкие степи

И Курская помнит дуга
С родного порога на Запад
Он гнал, не жалея, врага.

Ученик: Он побеждал и в битвах, и в сражениях.

Стратег, мыслитель, командарм.

Все, оценив, он принимал решения
Ватутин, полководец, генерал.

Ученик: Вел полки Ватутин сквозь огонь к победе.

Зов тревожный слыша Родины своей:

- Защищай свободу! И спасай планету
От беды великой ради всех людей.

Инсценировка «Мать»

Тяжелые солдатские будни, трудны и бесконечны военные дороги, короток отдых. Потеряв свою часть, шагают они, трое солдат, усталые и измученные бесконечными поисками, под дождем, смешанным со снегом. Издалека доносится глухой гул. Позади осталась Украина, впереди расстилалась мгlistая русская степь. На опушках лесов и на открытых полях безмолствуют унылые деревни и хутора, на заброшенных полустанках стоят разбитые паровозы. Мгла опустилась, и угрюмая ночь окутала землю.

Вот показались, наконец, крыши домов. Ни людских голосов, ни собачьего лая. Стучат в первую попавшуюся дверь. В ответ доносится слабый женский голос: «Кто там?».

- Откройте, мамаша, солдаты...

- Спаси Господи, Отец Небесный.

- Не бойся, мамаша, мы солдаты. Товарищ мой болен, отдохнем немного и пойдем себе дальше.

- Заходите, заходите! Чего мне бояться, дети мои. Заходите, погреемся, ох и заморился же ваш солдатик. Садитесь на лавку, отдохните. Сейчас печь затоплю, согреетесь.

- Ах, тепло у вас, мать, сразу в сон клонит.

- Ох, не хочется никуда идти, сидел бы тут вечно.

- Посидите подольше, да хоть и оставайтесь ночевать.

- Да вот согреемся и двинемся дальше.

- Только нечем мне вас накормить, ребятки, кроме вареной картошки.

Сколько приходило до вас и уходило...

- А у нас сала немного есть.

- Значит, будете есть картошку с салом. Ешьте, ребята. Садитесь поближе сынок, подкрепись.

- Где-то и мои сыновья на фронте. Все четверо: Афанасий, Смен, Павел и Коля. Как же я давно их не видела. Коля командиром большим стал. Может слышали – Н.Ф. Ватутин. Семья большая. За столом, бывало, все не вмещались, девять детей. Коля – маленький, крепкий, вихристый, нос – пуговкой, веселый. Первым вскакивал по утрам, выгонял корову в стадо. Дети работали наравне с нами: пахали, сеяли, косили, работали на жатве и в поле. И учились. Коленька учился с удовольствием. Даже в Валуйское училище попал. Дед Григорий на свои деньги стал его учить, последнее отдавал. Да и учитель помог. А выучился – и занесло его далеко от родного дома. Ох, что это я заговорила!

- Да и нам уже пора! Отогрелись, подкрепились. Нужно и дальше идти.

- Спасибо, мать, за приют и ласку.
- Удачи вам, сыночки, поскорее найдите свою часть. Храни вас Господь!

Возвращается, начинает убирать со стола, а потом, спохватившись, взяв со стола кусочек сала, бежит вслед за солдатами.

- Пойдите, погодите ребятки. Возьмите сало, вы забыли.

- Да это же мы вам оставили!

- Нет-нет, в дороге вам пригодится, а я не помру с голоду. Берите. Счастливого пути вам сыны мои. Доведется встретить моих сыновей, передавайте от меня, что жива-здорова.

Все уходят.

Ведущий: На 41 году жизни Ватутин стал командующим Воронежским фронтом. Курская битва уже для генерала армии Ватутина стала особенной, потому что она проходила на родной земле.

Ученик: Встал Ватутин, разсмеялся и вышел,
На ступеньки присел подышать.
Светит месяц веселый над крышей,
И гремит соловьиная рать.

Ученик: Вот и родина,
С детства знакомы
Эти белые хаты и гать...
Воевать у родимого дома –
Кто, когда это мог угадать?

Ученик: Где-то рядом Валуйки, деревня,
Отчий дом...
Может, мама не спит.

Ученик: И под шепот знакомых деревьев
Заклинания тихо творит:
«от злодейки, от пули греховной,
Чтобы сын мой в бою не упал».

Ведущий: В феврале 1943 года войска под командованием генерала Ватутина освободили Купянщину и село Гусынка от немецко-фашистской оккупации.

Ведущий: Советская Армия неудержимо двигалась на Запад. Осенью 1943 года развернулись бои на Днепре, 6 ноября 1943 года была освобождена столица Украины – Киев.

Ведущий: 29 февраля 1944 года во время поездки по войскам перед началом крепкой наступательной операции в бою с бандеровской бандой, устроившей засаду на пути его следования из Ровно в Славуту, Н.Ф. Ватутин был тяжело ранен, и 15 апреля скончался.

Ученик: И в буднях войны напряженной
С друзьями победу ковал.
Но вражеской пулей сраженный,

В бессмертье шагнул генерал.

Ученик: Среди полей родного края
Хваленых маршалов громил.
До светлых дней Победы в мае
Всего лишь год он не дожил.

Ученик: Всегда звездой путеводной
Ему для нас, живущих, быть.
В сердцах и памяти народной
Ватутин вечно будет жить!

Ведущий: 17 апреля 1944 года в Киеве состоялись похороны генерала армии Ватутина. В 1948 году Е. Вучетич установил на могиле памятник. В час погребения прогремел салют в Москве. Страна провожала одного из своих лучших сыновей. Таким молодым, ведь ему еще не исполнилось и 43-х лет, полным энергии, силы, неистраченного таланта и остался в памяти народной. Указом Президиума Верховного Совета СССР от 6 мая 1965 года ему посмертно было присвоено звание Героя Советского Союза.

За 24 года военной службы командовал: Юго-Западным фронтом, Воронежским фронтом и Первым Украинским фронтом.

Был участником гражданской войны, Бессарабской операции. Во время Великой Отечественной войны: блокада Ленинграда, битва за Москву, Сталинградская битва, Курская битва, Белгородско=Харьковская операция, битва за Днепр и Корсунь-Шевченковская операция.

Награды:

- Герой Советского Союза;
- Орден Ленина;
- Орден Красного Знамени;
- Орден Суворова I степени;
- Орден Кутузова I степени;
- Медаль «XX лет Рабоче-Крестьянской Красной армии»;
- Медаль «За оборону Сталинграда».

Просмотр фильма «Дом-музей Н.Ф. Ватутина»

Ведущий: Стоит возле самой горы хатка, каких в русской деревне было много. Под соломенной крышей, с маленькими окошечками. И привлекает к себе живой интерес людей. Сюда в село Ватутино (бывшее Чипухино) приезжают люди не только из Валуйского района, других городов и сел, но так же из-за границы.

Заходим в низкие сенцы и переступаем порог кухни. Здесь лавки под окнами, стол, накрытый домотканной скатертью. Печка, рушники, расписной сундук. В этой хате родился Николай Федорович Ватутин. Здесь прошло его детство. В большой крестьянской семье рос. И сам был прост и талантлив. Среди тех, кто ковал Великую Победу над фашистской Германией и отдал за нее жизнь – имя великого полководца, героя Советского Союза – Николая Федоровича Ватутина.

Ведущий: Память о нем будет жить вечно. Его родное село носит имя героя. Во многих городах улицы названы именем Ватутина.

(Просмотр презентации о генерале Ватутине Н.Ф.)

Ведущий: В начале 1951 года на территории Гусинского сельского совета произошло объединение трех колхозов – Гусинский РСМ, Егоровский «красный луч» и Самборовский имени XVII партсъезда объединились в один, которому присвоили имя Н.Ф. Ватутина.

Ведущий: Жизнь великого генерала – подвиг. Подвиг во имя Отчизны, подвиг во имя Отечества, подвиг во имя Родины.

Песня “День Победы”, муз. В. Харитонова, сл. Д. Тухманова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Велика Вітчизняна війна [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія : веб-сайт. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%92%D1%96%D1%82%D1%87%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D1%8F%D0%B%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0. - Назва з екрана.
2. Друга світова війна [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія : веб-сайт. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B0_%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0#.D0.9D.D0.B0.D0.BF.D0.B0.D0.B4_.D0.BD.D0.B0_.D0.A1.D0.A0.D0.A1.D0.A0. - Назва з екрана.
3. До 70-річчя визволення м. Харків та Харківської області від німецько-фашистських загарбників - 2013 [Електронний ресурс] // Харківська обласна універсальна наукова бібліотека : [сайт]. - Режим доступу : <http://library.kharkov.ua/metodistam/konkurs/?d=4>, вільний. – Назва з екрана.
4. Клочкова М. Патріотическое воспитание в профессиональном формате [Текст] : консультація / М. Клочкова // Библиополе. – 2010. - № 7. – С. 26 – 28.